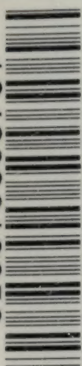
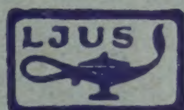

3 1761 07484994 4

KARL STAAFF

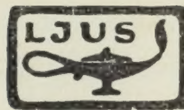
DET KONSTITUTIONELLA STYRELSESÄTTET

STOCKHOLM
AKTIEBOLAGET LJUS
1914

KARL STAAFF.

DET KONSTITUTIONELLA STYRELSESÄTTET

STOCKHOLM
AKTIEBOLAGET LJUS
1914

Med anledning av den senaste tidens händelser har uppmärksamheten hos oss blivit starkt fäst på frågan om personligt styrelsesätt eller konstitutionellt. Visserligen syntes man till en början vilja söka förklara kungatalet den 6 februari på ett sådant sätt, att denna stora fråga ej därav skulle beröras. Men det är blott alltför tydligt, att en högröstad meningsriktning inom vårt land helt och fullt vill godtaga det personliga kungadömet, varmed visserligen icke skall påstås, att den fullt förstår vad detta skulle innebära. Vid sådant förhållande förestår en synnerligen betydelsefull principstrid. Och det kan då kanske vara på sin plats att något behandla icke blott den speciella fråga, som framkallats av borggårdstalet, utan det konstitutionella styrelsesättet i det hela.

Var och en känner, att man med ett absolutistiskt statsskick menar ett sådant, där monarken ensam har all makt, med ett konstitutionellt ett sådant, där folket genom en representation har större eller mindre makt åtminstone i avseende å lagstiftningen och beskattningen. Man plägar sammanfatta lagbestämmelser om de s. k. statsmakterna, deras befogenheter och samverkan mellan dem i ett skriftligt dokument, konstitutionen, statsförfattningen eller, som vi kalla det, grundlagen.

Överträdas direkt sådana uttryckliga bestämmelser, sedan de en gång blivit behörigen gällande, föreligger naturligtvis ett inkonstitutionellt förfarande av obestrid-

lig beskaffenhet. Och om dessa överträdelser ske gång efter annan, föreligger uppenbarligen ett inkonstitutionellt styrelsesätt. I motsatt fall är styrelsesättet i mera allmän mening konstitutionellt. Men man plägar ofta tala om inkonstitutionellt styrelsesätt i en väsentligen annan mening än ett sådant, som karaktäriseras av direkta överträdelser av uttryckliga författningsbestämmelser. Det är då man giver uttrycket inkonstitutionellt styrelsesätt samma betydelse som *personligt* styrelsesätt. Och med dess motsats konstitutionellt styrelsesätt menar man då något annat än blott att givna författningsföreskrifter icke direkt överträdas. Vad menas då i nu antydda fall med dessa benämningar?

För att redan nu giva någon ledning härför erinra vi, att det konstitutionella statsskicket nyss angavs som ett sådant, där folket genom sin representation har större eller mindre makt *åtminstone* i avseende å lagstiftningen och beskattningen. Folkrepresentationerna nöja sig emellertid sällan med att taga befattning blott med lagstiftning och beskattning. De vilja ha ett ord med i laget jämväl i avseende på själva statsstyrelsen, på regeringsmaktens utövning. Detta sker numera icke genom att de göra anspråk på att direkt taga del i denna utövning och sålunda göra sig själva till regerande. Det sker fastmera på det sätt, att de förvärva rätt till *kontroll* i en eller annan form, i större eller mindre grad. Finnes sådan kontroll icke till, då blir styrelsesättet rent personligt, finnes den och har den kommit till någon effektivitet, då blir styrelsesättet åtminstone i viss grad konstitutionellt. I förra fallet kan monarken, så länge han icke direkt överträder folkrepresentationens uttryckligen lagstadgade rättigheter, handla efter sina tycken.

Han kan visserligen också överlåta styrelsen åt sina ministrar. Men som han även kan välja dem efter godtycke, blir det hela likväl en rent personlig styrelse. I senare fallet måste monarken alltid taga en viss hänsyn till annat än sin egen vilja. Han måste åtminstone välja sådana ministrar, att de icke ohjälpligt fördärva kronans hela anseende inför representationen.

Av det sagda framgår, att ett personligt styrelsesätt och ett konstitutionellt styrelsesätt i nu sagda inskränkta mening båda kunna förefinnas inom det konstitutionella statsskickets gränser i detta ords vidsträcktare betydelse.

Det vore nu vår avsikt att söka uppvisa för det första vad ett fullt utbildat konstitutionellt styrelsesätt innebär, därefter huru ett sådant med logisk nödvändighet framväxer ur vissa grundförutsättningar, huru därigenom jämväl med logisk nödvändighet det forna kungaidealet småningom giver vika för ett nytt och huru detta är beskaffat samt slutligen huruvida ett utbildat konstitutionellt styrelsesätt står i överensstämmelse med svensk grundlag.

Det fullt utbildade konstitutionella styrelsesättet.

Då vi gå att söka uppvisa vad ett fullt utbildat konstitutionellt styrelsesätt innebär, vilja vi tillåta oss att återgiva en framställning från ett annat land, vilken torde verka i hög grad belysande för alla hithörande huvudbegrepp. Det är ingen mindre än en av Englands yppersta statsmän, Gladstone, som i en synnerligen fängslande uppsats, skriven för 35 år sedan, uttalat sig om det konstitutionella styrelsesättet och vad det innebär, särskilt beträffande förhållandet mellan monarken och ministrarna. Uppsatsen är betitlad »Fränderna på andra sidan

havet» och innehåller en jämförelse mellan Englands styrelsesystem och Förenta staternas. I densamma gör förf. bl. a. följande uttalanden.

Man tillägger vanligen den engelska rasen upphovet till det representativa systemet. Klarare och obestridligare är dock enligt Gladstone dess rätt till vad han kallar den stora politiska upptäckten: konstitutionellt kungadöme.

Han gör en teckning av detsamma och framhåller därvid, att »värdigheten och den synliga yttre auktoriteten skola ligga helt och hållet hos kronans bärare, men arbetet till det väsentliga och ansvaret helt och hållet hos dess tjänare» (ministrarna). »Härav följer utan tvivel», heter det vidare, »att om skiljaktigheter uppstå, *det är deras uppfattning, vilka uttänkt och planerat regeringsarbetet, som ytterst måste bli gällande. Makt kan skiljas från enbart arbete men ej från arbete förenat med ansvarighet.*[1] Monarkens verksamhet skall alltid vara medelbar, beroende på medverkan av rådgivare. Det kan i England ej finnas en illojalitet mera betänklig till sina följder än *den vidskepelse, som ävlas att anvisa suveränen ett särskilt, högre liggande område av politisk verksamhet.*[1] Anonymt kryperi har antytt en sådan lära; men den kan icke fås att trivas i England mera än bengaliska djungler på Salisbury Plain.»

Sedan författaren framhållit, att monarkens rätt att välja ministrar praktiskt taget är begränsad genom parlamentet, skildrar han monarkens ställning i själva riksstyrelsen sålunda: »Han är beträffande alla ärenden, som komma för ministären, berättigad få kunskap och tillfälle till överläggning utan annan gräns än den som sättes av den

[1] Kursiveringen gjord av oss.

järnhårda nödvändigheten att medhinna allt arbete. Ehuru *avgörandena ytterst måste öfverensstämma med deras uppfattning, vilka skola ha att ansvara för dem,*[1] är det likväl dessas uppgift att hålla suveränen underkunnig och söka övertyga honom, icke att råda över *(overrule)* honom. Om det vore möjligt för honom, inom gränserna för mänsklig tid och förmåga, att aktivt intränga i alla allmänna ärenden, skulle han vara fullt befogad att göra det. Det, som faktiskt underställes honom, är vad som anses vara det mest betydelsefulla, själva gräddan av ärendena. I överläggningarna angående dessa har monarken mera än en fördel framför sina rådgivare. Han är permanent, deras befattningar äro övergående — — — han tager en lugn överblick (av ärendet) i gott mak, medan de äro utsläpade av de förberedande stadierna och deras krafter ofta äro nedsatta av brådskan med oräkneliga detaljer. Han kan därför vara en viktig faktor i alla statsbeslut. Varje gång suveränen under arbete med statsärenden upptäcker ett förbiseende, stärker detta hans betydelse och höjer hans auktoritet. Det är sålunda klart, att det för intelligent verksamhet finns överflödande utrymme till arbete under kunglighetens lysande mantel.»

»*Denna makt tager av sig själv formen av inflytande.*[1] Graden av detsamma beror på en mångfald av omständigheter: på talang, erfarenhet, takt, karaktärens soliditet, oavlåtlig, outtröttlig flit och ständig närvaro på den plats, där regeringen har sitt säte. I samma grad som någon av dessa egenskaper kunde brista, skulle monarkens verkliga och behöriga inflytande över ärendenas gång förminskas; allt eftersom de nå fullständigare ut-

[1] Kursiveringen gjord av oss.

veckling, skulle den växa. Det är ett moraliskt inflytande, icke ett tvångsartat sådant. Det verkar genom ministärens vilja och förstånd, icke över eller emot dessa. Den dag skulle bli en olycklig och farlig dag för monarkien, då någon kommande innehavare av kronan skulle tillägna sig eller göra anspråk på slutlig eller övervägande eller ens fristående makt å något som helst område av statsärenden. Idéerna och förfarandet från Georg III:s tid, vars vilja i vissa saker begränsade ministrarnas verksamhet, kan icke återupplivas annat än genom vad som å deras sida skulle vara intet mindre än en ren eftergivenhet, en förödmjukande underkastelse, farlig för det allmänna bästa och i djupaste mening illojal mot dynastien. Detta emedan i varje fri stat någon måste vara ansvarig för varje statshandling och frågan är: vem skall det vara? Den brittiska författningen svarar: ministern och uteslutande ministern. För att han må kunna vara ansvarig måste han ha full del i varje åtgärd. Ensam handling skulle för suveränen vara detsamma som oförsvarad, obeskyddad handling etc.»

Författaren betonar härefter skarpt, att ingen skillnad kan vara mera avgörande för den brittiska författningens tillämpning eller för ett riktigt omdöme därom än skillnaden mellan suveränens person och kronan. »Kronan har vidsträckta prerogativ, obegränsade uppgifter. Att sätta dem i händerna på personer, som skulle vara blotta verktyg för en enskild kunglig vilja, skulle utsätta dessa befogenheter för oupphörlig, hjälplös *(unsupported)* kollision med nationens levande krafter och för en säker och obotlig katastrof; de måste därför vara anförtrodda åt män, beredda att ansvara för det bruk de göra därav. Ringen av ansvarig ministeriell verksamhet bildar ett skydd omkring suveränens

person, vilket visat sig stå emot alla anfall. Den höga person, vilken tid efter annan kan befinna sig därinom — — — är ingalunda någon mållös och själlös idol; han åtnjuter jämte verkliga och mycket omfattande medel till politiskt inflytande den odelade vördnad, som ett stort folk känner för sitt överhuvud, och är likaledes den främsta och allra mest betydande av de krafter, vilka genom exempel och behörig auktoritet i hög grad forma sederna, ja moralen hos en mäktig aristokrati samt en rik och högt bildad societet.» — Härefter följer en utläggning av en suveräns sociala inflytande.

»För landets blickar äro suveränen och ministären en absolut enhet. Den ena kan tillmötesgå den andra; men gränsen för suveränens eftergifter inträder vid den punkt, då han blir benägen att pröva försöket att byta om regering, och gränsen för ministrarnas eftergifter vid den punkt, då de bli obenägna att bära vad de under alla omständigheter måste bära, så länge de förbli ministrar, den odelade ansvarigheten för allt som göres i kronans namn.» — Måhända bör det i fråga om den engelska monarkens försök att byta regering här erinras, att med i England rådande parlamentariska förhållanden i de allra flesta fall intet val finnes mellan olika regeringar.

I Gladstones nu återgivna uttalande hava vi icke allenast en högeligen intressant teckning av *ett* konstitutionellt styrelsesätt, det engelska. Vi ha därjämte en grundritning till det konstitutionella styrelsesättet i allmänhet, utan avseende på något särskilt land. Att detta varit författarens egen mening framgår i viss mån redan av hans ovan anförda ord om Englands rätt till den stora upptäckten konstitutionellt kungadöme. Det blir än

mera klart därav, att han med allmängiltiga grunder söker stödja sina satser om ministrarnas maktbefogenheter.

Det som framför allt är betydelsefullt i Gladstones uttalande är just den starkt principiella bevisföringen i fråga om ministärens ställning till statsbesluten. Han betonar och inskärper, att de som hava ansvaret måste hava det faktiska avgörandet. Och han framhåller i upprepade kraftiga vändningar, huru orimligt ett motsatt förhållande skulle vara.

Denna bevisföring är i själva verket omotsäglig. Och de, vilka ådagalägga sympatier för en personlig maktutövning av monarken, borde väl överväga, huru det skall vara möjligt att undkomma den obevekliga logiken i satsen, att avgörandena av statsärendena ytterst måste överensstämma med deras uppfattning, vilka skola ha att ansvara för dem.

Man torde också oftast finna, att de, vilka vilja förbehålla monarken dessa avgöranden, föga tänkt sig in i den ställning, som i sådant fall skall tillkomma rådgivarna. Det säges vanligen, om man går frågan närmare in på livet, att monarken naturligtvis icke lämpligen bör »ingripa i regeringsarbetets detaljer» eller huru man nu vill uttrycka det. Menar man då, att han bör med avseende på de *största* frågornas skötsel inverka personligen bestämmande? Detta vore orimligt. De största frågorna äro ju vanligen de, vilka framför allt tillhöra de politiska programmen. Och en ministär bildas i våra dagar för att utföra sitt och sitt partis program. Just med avseende på de största frågorna måste det därför vara mest av nöden, att en ministär får sig tillerkänd den härför erforderliga handlingsfriheten.

Huru man än söker vrida och vända saken, skall man nog finna, att Gladstone uppdragit de riktiga linjerna för förhållandet mellan monark och ministär.

En konstitutionell monarks offentliga yttranden i politiska ämnen.

I det anförda uttalandet heter det bl. a.: »inför landets blickar äro suveränen och ministären en absolut enhet». Med hänsyn till de i England sedan lång tid tillbaka rådande sedvanorna har det tydligen icke varit påkallat för författaren att närmare utveckla konsekvenserna av denna princip. Men av lätt insedda anledningar kan det just i dessa dagar särskilt intressera oss att något belysa dessa konsekvenser.

Ett upplösande av den absoluta enhet inför landets blickar mellan suverän och ministär, varom Gladstone talar, torde väl huvudsakligen kunna tänkas på två sätt. Antingen kunde det äga rum därigenom, att monarken, på samma gång han meddelar ett regeringsbeslut i full överensstämmelse med ministärens hemställan, tillfogar protokollet ett yttrande, däri han uttalar en personlig åsikt, som icke helt sammanstämmer med ministärens i dess av honom bifallna framställning. Monarken inlägger med andra ord en mer eller mindre bestämd reservation emot det kungliga beslutet. Eller ock kunde monarken vid något tillfälle offentligen uttala sig i en fråga, där hans ministärs åsikt vore bekant, men i en riktning, som ej överensstämde med denna. Man kunde t. ex. antaga, att en kungl. proposition i något ämne hade avlåtits till riksdagen och att monarken därefter vid något tillfälle offentligen uttalade sitt ogillande av

denna proposition och sina förhoppningar, att den icke skulle bliva bifallen.

Jag fäster uppmärksamheten därpå, att intetdera av de nu förutsatta fallen fullt liknar det som på senaste tid så mycket diskuterats. Det för detta fall utmärkande är, att det såväl av den avgångna regeringen som av andra kammarens majoritet ansetts innehålla vissa utfästelser, vilka kunde hindra en kommande obunden prövning beträffande ett av denna regering utarbetat förslag till förbättringar i försvarsväsendet. Att sådana utfästelser icke kunna vara förenliga med ett konstitutionellt styrelsesätt i den mening vi nu taga detta uttryck och att de för övrigt måste anses mycket svårförenliga med andan i vår regeringsform, det är nog givet. Men härom har redan talats så mycket, att vi ej vidare skola uppehålla oss därvid. Vi fråga nu i stället: huru te sig ur det konstitutionella styrelsesättets synpunkt sådana uttalanden av en monark som vi nyss talat om: en s. k. diktamen till protokollet, som innebär en reservation emot det fattade beslutet, eller ett sådant offentligt uttalande i politiskt ämne, som tydligen icke står god i överensstämmelse med den sittande ministärens uppfattning — ja som kanske rent av står i strid med ett redan avlåtet förslag?

Tydligt och klart är det ju, att enheten inför landet mellan monark och ministrar är bruten på varje punkt, där monarken finner sig böra offentligen tillkännage en uppfattning motsatt den som hans ministär veterligen äger. Alldeles särskilt egendomligt framträder onekligen en sådan dualism, om ett kungligt beslut åtföljes av en personlig reservation av monarken. Det kan t. o. m. med skäl frågas, huruvida en sådan reservation icke rent av innebär en uppenbar självmotsägelse. Monar-

ken har på sina rådgivares tillstyrkan fattat ett statsrättsligt giltigt beslut, som av vederbörande departementschef förses med kontrasignation. Bredvid detta av monarken själv meddelade beslut skulle han så sätta ett uttalande, som i viss mån strede mot detsamma, som således sade om hans *egen* nyss uttalade vilja, att den egentligen icke *var* hans vilja. Det är detta som knappast förefaller rimligt. Men, invänder man, det skulle väl vara ännu orimligare att vilja förneka en monark rätten att — om han nu också till följd av förhållandena måste gå in på något, som han ogillar — åtminstone ge ett uttryck åt detta ogillande? Månne man icke härvid ser något ensidigt på saken? Vad man bör ha rätt att förutsätta hos en monark, det är, att han fattar sina kungliga beslut efter beaktande av *alla* på saken inverkande omständigheter. Därom borde alla kunna vara ense. Låt oss nu taga det ytterligaste fallet. Antag, att ministären hemställer till monarken att fatta ett beslut, som han personligen anser vara sakligt alldeles oriktigt ja skadligt för viktiga landsintressen. Antag, att ministären förklarat att den står och faller med sin åsikt i saken. Antag, att beslutet synes monarken vara av den stora vikt, att han till och med icke skulle tveka att gå till det yttersta för att förekomma detsamma. Han överväger då, huruvida han kan tänka sig en annan ministär, som vore i stånd att under för handen varande förhållanden verka till rikets gagn. Låt oss antaga, att han finner detta icke vara fallet. Som resultat av detta övervägande lämnar han sitt kungliga bifall till ministärens hemställan. Han har således tvungits, säger man, att bifalla vad han ogillar, då måtte han väl åtminstone kunna få uttala detta ogillande. Men är icke detta resonemang något förhastat? Vad är det

som »tvingar» en monark att i det tänkta fallet bifalla vad han personligen icke skulle velat främja? Icke är det hans ministrar. De förklara ju allenast, att de icke se möjlighet för sig att stanna å sina platser annat än om monarken bifaller deras hemställan. Nej, det är *monarkens eget omdöme*, som nödgar honom att icke motsätta sig densamma. Han inser efter noggrant övervägande, att i händelse han vägrade sitt bifall och sedan icke kunde erhålla någon ministär med tillbörlig auktoritet, så vore detta vida mera skadligt för det allmänna, än det av ministären förordade beslutet någonsin kunde bli. Men i sådant fall, i vilket förhållande står hans kungliga beslut till en eventuell reservation från hans sida? Jo, detta förhållande synes helt enkelt vara det, att reservationen uttrycker hans personliga önskan, i fall han hade kunnat överlåta sig helt och hållet åt sina sympatier, beslutet åter är ett uttryck för hans kungliga plikt att i det allmännas intresse undertrycka sina enskilda sympatier. Men synes det icke egendomligt att giva ett särskilt uttryck åt vad man *skulle* ha velat, därest man icke följde plikter, som man likväl *själv* anser högre?

I själva verket är det ju en oväsentlig skillnad emellan att en monark sålunda vid ett beslut vidfogat en reservation och att han offentligen ger tillkänna sin avvikande mening vid något annat tillfälle, efter det ett kungligt beslut är fattat, ehuruväl man ju i det förra fallet rent av känner sig frestad att spörja, i vilken egenskap en monark egentligen skall kunna göra en sådan reservation till ett statsrådsprotokoll. Såsom regerande monark sker det knappast, ty i denna sin egenskap uttalar han sig genom sitt lagligen fattade giltiga beslut. Och man finner det tvivelsamt, huruvida de uppfattningar, monarken

såsom enskild person tilläventyrs kan hysa, egentligen kunna hava sin behöriga plats i ett statsrådsprotokoll. Men som sagt mot principen om monarkens och ministärens absoluta enhet inför landets blickar synes det ju strida lika mycket vare sig en reservation sker så att säga under högofficiella former eller icke.

Varför är nu denna enhet så nödvändig? Varför kan det icke gå för sig att betrakta monarken såsom en fristående faktor i det offentliga livet? Visserligen, det erkännes nog från alla håll, bör monarken i många fall lämpligen medgiva sina rådgivare fritt utrymme att genomföra den politik som är deras, även om han icke gillar den. Förhållandena kunna kanske rent av vara sådana, att — det erkännes nog också — det är bäst om monarken helt låter dem genomföra denna politik. Men varför skulle icke detta kunna ske under en serie av reservationer och offentliga uttalanden av ogillande från hans sida?

Svaret är detta: det skulle nedsätta regeringsmaktens anseende och monarkens egen över politikens växlingar upphöjda ställning.

Det skulle nedsätta regeringsmaktens anseende. Detta anseende kan icke bevaras orubbat annat än genom bibehållande av en fullständig enhetlighet. Och om denna brytes kan det ha praktiska följder av betänklig art. Hos vissa samhällslager är det ministärens auktoritet, som kommer att lida därav. Detta gäller särskilt om ämbetsmannaståndet och enkannerligen om den militära byråkratin. Om denna måhända ändock har en viss benägenhet att icke med fullt önskvärd iver tjäna en regering, som den icke sympatiserar med, skall den finna sig uppmuntrad i sina mindre lojala tendenser i sådant avseende, om

den ser kronans innehavare ställa sig mot sina egna rådgivare. Han är den permanente, de äro de tillfälliga. Föga underligt då om ett ämbetsmannastånd skulle låta sig av en dualism inom riksstyrelsen påverkas, än mindre om detta skulle bli fallet med den militära byråkratin, som har en särskild böjelse att förblanda lojaliteten mot kronan med den underordnades hängivna lydnadsplikt gent emot den man kallar den översta krigsherren.

Men om en dualism inom regeringsmakten sålunda i vissa kretsar skall komma att skada ministärens auktoritet, kommer den i andra att skada monarkens egen prestige. Detta kan bli förhållandet hos de medborgare, vilkas förtroende för ministärens personer och vilkas sympatier för dess åskådning utgöra själva underlaget för dess politiska ställning. Dessa medborgare komma nämligen att icke utan skäl fråga, varför icke *deras* förtroendemän skola ha att påräkna samma villiga bistånd från monarkens sida som deras *motståndare* förmodas skola hava eller kanske rent av kort förut haft. *Och allt starkare och starkare skall det spörsmålet bliva, huruvida ett folk ej måste ha rätt att av sin suverän förutsätta och påräkna en fullständig och allsidig opartiskhet.*

Vi kunna icke lämna denna del av ämnet utan att också beröra en annan sida av vad man i dessa dagar kallat monarkens yttrandefrihet. För oss är den allmänna yttrandefriheten i politiska ting en av de oundgängligaste och betydelsefullaste rättigheter, som det modärna samhället skänker åt sina medborgare. Detta därför att vi hava den uppfattningen, att rätten att fritt diskutera stora och samhällsviktiga spörsmål utgör en ovillkorlig förutsättning för, att dessa spörsmål skola kunna finna en god lösning. Men med denna rätt till

fri diskussion mena vi då rätten för var och en att fritt framställa sina egna meningar och fritt söka vederlägga andras samt att i sistberörda avseende vara oförhindrad att begagna alla de vapen som stå till buds utan att kränka de nödvändiga lagbestämmelser, som skydda varje medborgare från smädelse o. s. v. Däremot synes det oss nära nog *strida* mot den fria diskussionens begrepp, i fall man skulle för vissa däri deltagande förutsätta ett större och kraftigare skydd än för andra. I fall således en person som deltager i en diskussion av ett allmänt ämne anses böra vara skyddad icke blott mot smädelse, vilket var och en bör vara, utan även mot *kritik*, särskilt kritik av skarpare beskaffenhet, då synes diskussionen upphöra att vara fri. Och upphör den att vara fri, lärer dess nytta vara ganska ringa.

Under de närmast flydda dagarna har man kunnat göra vissa iakttagelser av intresse just i nu berörda hänseende. För det första har man här och där mött uttryck av ogillande över borggårdstalet den 6 februari, om vilka man icke kunnat undgå att säga sig: men dessa ogillande uttryck äro dock knappast lämpliga. Har man närmare analyserat saken, torde man dock ofta ha funnit, att uttrycken i och för sig icke skulle framkallat en skugga av tvekan, i fall de rört en vanlig medborgares tal. Och man har då förstått, att orsaken till ens eget spontana ogillande måste vara den, att man för en suverän förutsätter ett skydd långt starkare än det som man medger andra. Man vill helt naturligt åt honom skapa ett värn långt mera effektivt än lagens stadganden. Icke blott mot smädelse, nej mot alltför oförblommerad kritik, särskilt den som använder ironiens och satirens vapen, ville man gärna se monarken skonad.

Ja, man kan till och med gå längre.

I ett uti Uppsala hållet tal berörde en framstående ledamot av andra kammaren den uppseendeväckande detalj i kungatalet å borggården, att konungen talat om »min armé» och »min flotta», vilket ju är främmande för svenska öron och snarast förråder ett främmande ursprung. En tidning[1] skyndade att förklara, att det kungliga uttrycket var lika naturligt som om en klassföreståndare kallar den klass han förestår för »sin» klass eller en arbetare kallar en maskin med vilken han arbetar för »sin» maskin etc. Talarens angrepp, säger tidningen, är därför obefogat. Därefter tillägges: »det är dessutom tarvligt, då det riktas mot en person, som på grund av sin ställning icke kan försvara sig». På sätt och vis är ju denna förklaring från den tidningens sida något underlig. Varför skulle icke konungen kunna försvara sig? Hans yttrandefrihet är ju, som det heter, densamma som tillkommer varje annan fri medborgare. Men låt oss icke fästa oss vid denna inkonsekvens. För vår del vilja vi tvärtom uppriktigt instämma med tidningen väl icke i dess beskyllning mot uppsalatalaren för tarvlighet men i dess uppfattning, att det icke tillkommer en monark att nedstiga till den vanliga polemikens nivå medborgare emellan. Men om så är, om monarken icke lämpligen kan försvara sig, visar icke detta bäst, att han gör väl i att undvika sådana lägen, däri han borde försvara sig, ehuru han är hindrad därifrån? Visar det icke bäst, att ju mera andras ansvar täcker honom, desto bättre? Eller m. a. o. att ju mindre han gör sådant, som hans naturliga försvarare — de konstitutionella rådgivarna — icke kunna taga ansvaret för, desto bättre.

[1] Aftonbladet d. $^{19}/_{2}$ 1914.

Vi yttrade i det föregående, att en naturlig känsla fordrar, att en monark icke utsättes för kritik av det slag, som anses fullt behörig, då den riktas mot en vanlig medborgare. Och vi antydde, att just denna omständighet vållar mycken tvekan i fråga om den omfattning, i vilken man kan godtaga läran om monarkens »fria yttranderätt». Men det finnes en annan omständighet, som ytterligare stärker oss i denna tvekan. Vi se i dessa dagar, huru politiska högermöten och valmansföreningar tillhörande högerns organisation sända konungen lyckönskningstelegram, däri direkt eller indirekt syftas på hans borggårdstal. Även detta stöter oss säkerligen. Vi hava förvisso en känsla av att öppnandet av en politisk valstrid icke bör begagnas för att genom hyllningar till monarken så att säga göra honom till högsta ledare eller beskyddare för någon av de meningsriktningar, som skola utkämpa sin kamp inför folket. Om denna känsla är riktig, visar icke även detta hän på, att ett personligt politiskt framträdande av monarken näppeligen är så önskvärt som vissa tidningar vilja påstå?

Och om vi således skulle kunna sammanfatta vår mening sålunda, att *en monark bör stå utom och över både klander och beröm i politiska frågor*, borde detta nästan vara ägnat att ådagalägga, att varsamheten i fråga om en monarks politiska yttranden gärna bör sträckas ännu något längre än vi hittills ifrågasatt. Vi ha hittills behandlat monarkens »yttrandefrihet» ur den synpunkten, att den kunde bringa honom i motsättning mot hans ministrar och röja en dualism inom regeringsmakten. Vi skulle vilja därutöver ifrågasätta, huruvida monarken ens i de fall, då han befinner sig i full enighet med sina ministrar, bör utan nödvändighet yttra sig i

politiska tvistefrågor. Vi tro snarast, att en suveräns höghet bland sitt folk bäst och säkrast bevaras genom att han begränsar sina offentliga uttalanden till så allmänna områden, att de icke kunna bilda underlag för partistrider.

Det konstitutionella styrelsesättets utveckling. Det nya kungaidealet.

Sammanfatta vi den nu gjorda framställningen av det konstitutionella styrelsesättet i några framför allt framspringande huvudpunkter, skulle dessa kunna uttryckas sålunda. *Riksstyrelsen måste ske under ansvar. Detta ansvar påvilar ministrarna. Hava de ansvaret, måste de ock faktiskt hava avgörandena. Detta betyder emellertid icke, att monarken skulle vara en automat eller som man här i landet säger en namnstämpel. Han kan tvärtom öva inflytande och ett betydligt inflytande på besluten. Men detta inflytande måste verka på övertygelsens väg, ty för maktspråk kan aldrig en ministär, så länge den har ansvaret, böja sig utan otillbörlig självuppgivelse.* Detta är den ena sidan av saken. Den andra är, *att just genom ett sådant system som nu angivits, och endast genom ett sådant kan den fullständiga kungahöghet bibehållas, som möjliggör för alla medborgare att se upp till monarken såsom den över dagens strider upphöjda symbolen för rikets majestät.* Gör en rämna i det ministeransvar som å alla håll täcker suveränens handlingar och han skall icke längre kunna bibehålla sin enastående.upphöjda ställning i allas ögon. M. a. o.: låt honom framträda som person i politiska frågor och han upphör att fylla sin uppgift som suverän. *Suverän och ministär böra inför landet framstå såsom en enhet.*

Det konstitutionella styrelsesättet, sade vi, kommer under vissa förutsättningar med logisk nödvändighet till stånd. Grundorsaken till en sådan utveckling är just den vi i början av vår framställning angåvo: folkrepresentationens fordran på att öva inflytande även i fråga om regeringsmakten genom kontroll över densamma. Detta förutsätter ansvariga ministrar. Men ministeransvarigheten kan vara mycket olika. Den börjar vanligen såsom juridisk — ministrarna kunna för författningsbrott ställas under åtal inför en särskild domstol, och åklagare är då vanligen en av representationens avdelningar. Efterhand inser man, att denna ansvarighet är alldeles otillfredsställande, och man vill vid sidan därav ha politisk ansvarighet — ansvar även för skadliga statshandlingar, ej blott för författningsbrott. Även den politiska ansvarigheten har olika stadier. En av de viktigaste förutsättningarna för dess förverkligande är att ministrarna hava tillträde till folkrepresentationen, och att det förutsättes och fordras, att de inför densamma försvara regeringsåtgärderna mot alla anmärkningar — de må nu framställas under behandling av regeringsförslag, särskildt budgeten, eller interpellationsvis eller i ännu andra former. En anmärkning, varpå tillfredsställande svar ej givits, kan tillräknas ministern såsom en post på hans debetsida i den politiska opinionen. Men gäller det ett viktigt ämne, så kan hans politiska existens stå på spel. Har utvecklingen nått därhän, då är därefter det personliga styrelsesättet knappast möjligt annat än såsom något rent övergående försök.[1] Vilken minister skulle vilja uppträda inför en folkrepresentation och försvara åtgärder, som han själv

[1] Rena kampregeringar i viss mån undantagna. Deras möjlighet

icke kunnat förorda utan som framtvungits genom ett personligt maktbud?

Därför kan man också kalla *det konstitutionella styrelsesättet för det ansvariga i motsats mot det personliga, som blir det oansvariga styrelsesättet.*

Men jämsides med att sålunda ett konstitutionellt eller ansvarigt styrelsesätt utvecklar sig, jämsides därmed begynner det gamla kungaidealet att alltmera förlora sin betydelse, och efterhand framstår ett nytt av helt annan art. Det gamla kungaidealet var att monarken skulle aktivt träda i spetsen, påtrycka andra sina idéer, draga sitt folk med sig. Men det nya är icke sådant. Man vill nu alltmer — vi ha redan antytt det — att konungen framför allt skall undvika att söka göra sina personliga meningar gällande, att han — själv oansvarig — skall ge fullt utrymme för den ansvariga styrelsen samt att han skall göra detta lika mycket och lika opartiskt, evad de rådgivare, som de politiska förhållanden anvisa honom att kalla till sin sida, äro av den ena färgen eller den andra. *Det politiska ledarskapets kungaideal har lämnat rum för opartiskhetens.*

Detta betyder emellertid ingalunda, såsom motståndarna påstå, att en monark skulle bliva dömd till att vara en nolla och vad det allt heter.

Låt oss sammanfatta vad en monark även vid en fullt utbildad konstitutionell styrelse kommer att äga för faktiska befogenheter och uppgifter.

En konstitutionell monark kan bilda sig en mening samt utveckla och motivera den för sina rådgivare i vilket ärende han vill.

åter beror i sista hand på de maktmedel författningen lägger i folkrepresentationens händer.

I sådana ärenden, där avgörandet har karaktär av smaksak, kan han förvisso mycket ofta påräkna att se sin mening utan vidare accepterad. Även i viktigare saker bör han icke sällan kunna övertyga sina rådgivare om riktigheten av sin mening. Särskilt spelar här hans ofta långvarigare erfarenhet en avsevärd roll.

En monark kan ock begagna sitt personliga inflytande för att i lojalt syfte öva en viss påtryckning på personer vid vissa tillfällen. Sådant förekommer t. ex., då regeringen önskar förvärva en framstående kraft till ett betydelsefullt statsämbete men möter motsträvighet. Därvid kan monarken genom att förena sina ansträngningar med sina rådgivares understundom uträtta mycket till nytta för det allmänna.

Han kan vidare i vissa undantagslägen och under förutsättning att han på det samvetsgrannaste ådagalägger opartiskhet i statsärendena *vädja till folket* även utan tillstyrkan av sina dittillsvarande rådgivare, vilka han då måste låta gå och ersätta med nya, som äro beredda att åtaga sig ansvaret för åtgärden.

Det kan emellertid vara skäl att betona, vilken allvarlig sak en riksdagsupplösning är. För att en sådan skall företagas, böra starka objektiva skäl föreligga för ntagandet, att den avdelning av folkrepresentationen, vars nyväljande upplösningen avser, icke längre i sitt gamla skick uppbäres av valmännens förtroende. Rätten till upplösning kan icke begagnas, utan att den, som tager initiativet därtill, riskerar ett starkt avbräck i sin auktoritet, därest nyvalen gå honom emot. Det *normala* är, att riksdagsupplösningar likasom andra statshandlingar ske *uteslutande* på ministärens ansvar. I sådant fall är det ock blott den upplösande ministärens auktoritet, som

drabbas av ett bakslag. En annan färg får saken däremot, om monarken själv framkallat upplösningen. Då kommer det att i icke ringa grad gälla även hans auktoritet. Upplösningen är ett kraftigt vapen men ett vapen som bör hanteras med stor försiktighet.

Monarken kan i vissa lägen — allt under förutsättning av den oeftergivliga opartiskheten — göra stor, synnerligen stor nytta genom att uppträda såsom *medlare mellan partierna*. Detta kan näppeligen ske genom ett offentligt framträdande. Men väl kan det ske på det sätt, som drottning Victoria av England någon gång begagnade, nämligen att under hand erbjuda sina bona officia till båda parterna och sålunda sammanföra dem till en gemensam överläggning, vilken eljest svårligen blivit av.

Jag har hittills allenast talat om monarkens ställning i rent politiska ting och den betydelse hans personliga åtgöranden därvid kunna äga.

Härtill kommer den viktiga plikten att representera vid högtidliga tillfällen både inom sitt rike och i förhållande till främmande makter.

Att vissa möjligheter även öppna sig till en personligt utjämnande och välsignelserik verksamhet i vår tids sociala strider, är klart, likasom ock — på sätt Gladstone i sin citerade uppsats anmärkte — till att påverka sederna i samhällets förmånligt ställda klasser.

Slutligen finnas ju åtskilliga exempel på konstitutionella monarker, som uppmuntrat vetenskap, konst, slöjd och annan samhällsnyttig verksamhet.

Då anhängarna av den personliga kungastyrelsen säga, att man i konstitutionellt intresse vill göra monarken till en »automat», som saknar all självverksamhet, är detta tydligen en måttlös överdrift. Man kan förvisso tvärtom

säga, att ett rikt och mångskiftande fält finnes öppnat för en monarks intressen.

Med ett personligt styrelsesätt mena vi, såsom av det sagda framgår, ett sådant, då ett kungligt maktspråk kan — inom de gränser som folkrepresentationens uttryckligt fastställda rättigheter medgiva — bestämma ärendenas gång, giva riktning åt regeringspolitiken. Men försök till genomförande av detta styrelsesätt kunna i praktiken te sig mycket växlande.

Det kan ske genom en kampregering, d. v. s. monarken kan välja ministärer, vilka icke åtnjuta förtroende av en parlamentarisk majoritet utan tvärtom stå i stridsställning gent emot denna majoritet. En sådan regering försöker då att genom uppbjudande av alla de medel, som djärva grundlagstolkningar kunna sätta den i händerna, styra landet emot folkviljan.

Men det är också möjligt, att monarken tager sin ministär ur majoriteten och att han därefter det oaktat vill till större eller mindre utsträckning söka genomföra en personlig politik. I vår tid med dess utvecklade politiska liv, dess press och allmänna opinion kan emellertid näppeligen någon politik ens försökas, som ej är befryndad med någon redan befintlig strömning, någon politisk medborgargrupp, det må nu vara en majoritet eller minoritet, en grupp med parlamentariska försänkgar eller utan sådana. Skall därför en nutida monark göra anspråk på att själv taga initiativ och träda fram och leda, torde detta mycket sällan ske, utan att några förbindelser redan förefinnas med en eller annan politisk strömning och dess män. Då förekomma givetvis rådslag men rådslag av helt annan natur än de, vilka statsförfattningarna förutsätta och anbefalla. Rådgivarna äro

här icke offentligen kända personligheter, underkastade laglig ansvarighet och beredda att i laga former bära denna ansvarighet. De äro fastmera anonyma, tagna än från det ena hållet än från det andra. De kunna vara betrodda enskilda vänner till monarken, de kunna vara tagna bland kretsen av förutvarande lagliga rådgivare, de kunna utgöras av hovmän o. s. v.

Det är ganska visst, att under det s. k. personliga, oansvariga styrelsesättet en egen personlig kungavilja mera sällan gör sig gällande, utan vanligen blir det *oansvariga rådgivares* uppfattningar, som under detsamma komma till heders. Det konstitutionella eller ansvariga styrelsesättet däremot utmärkes därav, att de som givit sina råd äro beredda att för varje handling eller underlåtenhet i statsstyrelsen stå till offentligt ansvar inför folkrepresentation och allmän opinion.

Det konstitutionella styrelsesättet i förhållande till svensk grundlag.

Nu säger man att en sådan ställning för en monark, som vi här skildrat, i varje fall ingalunda överensstämmer med svensk grundlag. Sveriges konung, säger man, äger enl. 4 § Regeringsformen att allena styra riket. 9 § i samma Regeringsform bjuder statsrådets ledamöter att under ansvarighet för rådslagen — — ovillkorligen till protokollet sina meningar yttra och förklara, »konungen dock förbehållet att allena besluta». Och i ansvarighetslagen för statsrådets ledamöter heter det, att de »endast skola konungen råd giva, men ej jämte honom regera».

I den strid som nu uppstått har den sålunda angivna ståndpunkten blivit särdeles skarpt formulerad av dok-

tor Carl Herslow. Han anför följande passus ur den i andra kammaren å regeringens vägnar avgivna redogörelsen för krisen: »En av de självfallna följdsatserna av huvudgrundsatsen om rådgivarnas fulla ansvarighet är, att det är deras uppfattningar i politiska ämnen som, så länge de av konungen bibehållas som rådgivare, måste bestämma regeringspolitiken.» Därefter fortsätter hr Herslow: »Regeringsformens § 4: »Konungen äger att allena styra riket, på det sätt denna regeringsform föreskriver» skall sålunda enligt hr Staaffs uppfattning översättas sålunda: Konungen äger egentligen ingen rätt att lägga sig i rikets styrelse; han får ej ens yttra sig i statssaker utan att först spörja ministären; ty riksstyrelsen bestämmes av statsrådet allena. Och ansvarighetslagens bud, att statsrådet »endast må konungen råd giva men ej jämte honom regera» skall hädanefter tolkas så: »Statsrådet skall regera ej blott jämte konungen, nej, utan ock över konungen.»

I förbigående må erinras, hurusom ordet »allena» i 4 § Regeringsformen mera än en gång varit föremål för allvarlig kritik, såsom kunnande giva anledning till missförstånd. Och vid 1840—41 års riksdag föreslog konstitutionsutskottet på eget initiativ, att detta ord skulle borttagas ur texten. Förslaget antogs att vila till grundlagsenlig behandling av borgare- oeh bondestånden, varemot ridderskapet och adeln samt prästeståndet funno den föreslagna förändringen obehövlig. Då med anledning härav frågan blev föremål för omröstning i förstärkt konstitutionsutskott, antogs förslaget i överensstämmelse med borgare- och bondeståndens mening att vila till vidare grundlagsenlig behandling, men vid nästföljande riksdag blev detsamma av ridderskapet och adeln samt

prästeståndet förkastat. Även i senare tid har ordets borttagande föreslagits utan påföljd. Men någon i praktiskt avseende betänkligare innebörd har man knappast tillagt detsamma. 1883 års konstitutionsutskott, som avstyrker ändring, medgiver, att ett grundlagsstadgande angående konungens makt att styra riket i närvarande tid antagligen kommit att i andra ordalag uttryckas, men finner erfarenheten hava ådagalagt, att lagstiftarens mening angående rätta betydelsen av detta stadgande icke varit underkastat någon till våda för landet ledande misstydning.

Beträffande de anförda grundlagsbestämmelserna är det tillräckligt att säga, att de uppenbarligen avse att klargöra, dels att statsråden icke äga någon rätt att såsom under frihetstiden votera i regeringsärenden (de deltaga icke i beslutet, de råda blott), dels att statsråden icke äga att på sidan om konungen i statsrådet fatta självständiga beslut. Frihetstidens former, då konung och råd voro ett slags samfält beslutande kollegium äro uteslutna. Ministerstyrelse i modärn mening är även utesluten.

Men vad har detta att göra med frågan om den *inverkan* statsrådets mening kan öva på monarken? Om statsrådet i den eller den frågan är fast i sin uppfattning, om det är så fast att det hellre avgår än det vill medverka till ett beslut som är motsatt dess råd, om monarken inför denna fasthet eftergiver sin enskilda mening, skulle detta vara ett grundlagsbrott av statsrådet? Och om förhållandet skulle återkomma gång efter annan, blir det mera grundlagsbrott för det? Om i det ena eller andra fallet monarken skulle se sig om efter möjligheten att förvärva nya rådgivare men icke finna sådan möjlighet och därför eftergiver sin enskilda mening, blir detta

grundlagsbrott från statsrådets sida? Förvisso icke. Ingen minister lär bryta mot grundlagen genom en så billig och naturlig begäran som den att bli entledigad för att slippa medverka till det som han ej vill taga ansvaret för. Man må därför alltid komma ihåg, att den »makt» som ministärer i konstitutionella monarkier kunna utöva och som av det personliga styrelsesättets anhängare förmenas vara en inkräktning på konungamakten, den har som yttersta medel ingenting annat att stödja sig på än ett vördsamt tillkännagivande, att rådgivarna under den och den förutsättningen ej längre kunna stanna vid sina platser. Det är ju ett ödmjukt »maktmedel».

Vad dr Herslow menar med sitt ampra yttrande har jag svårt att förstå. Är det verkligen möjligt, att en så högt bildad och erfaren politiker skulle på allvar kunnat föreställa sig, att, då den frisinnade regeringen på hösten 1911 av konungen kallades att taga ansvaret, den ämnade underordna sig konungens enskilda bestämmande över vad som skulle vara regeringspolitiken? I sådant fall hade ju hela regeringsskiftet varit meningslöst. En politik efter konungens personliga önskningar utfördes helt visst bättre av den förra ministären.

Men det är ett annat förhållande, som i detta sammanhang noga bör beaktas. En statsförfattning är ofta nog ett ingalunda till alla sina bestämmelser enhetligt dokument. Allraminst är detta fallet med en sådan författning som den svenska regeringsformen, vilken till ej oväsentlig del utgör ett konglomerat av allehanda mot det ena eller andra missbruket under gångna tider riktade föreskrifter under påverkan därjämte av den härskande Montesquieuska doktrinen. Härtill kommer, att regeringsformen av historiska skäl upptagit en hel

mängd detaljer, som eljes icke anses tillhöra en statsförfattning.

Det bör vid sådant förhållande icke förvåna, om man i denna grundlag hittar bestämmelser, vilka synas stå i sådan strid med varandra, att de knappast låta sig bokstavligen tillämpas båda på en gång. De kunna utgå från mycket svårförenliga principer. Jag skall anföra ett exempel. Som bekant kunna de svenska ämbetsmännen i allmänhet icke skiljas från sina innehavande tjänster annat än genom rannsakning och dom. Men härifrån gör regeringsformen ett stort undantag nämligen för dem, vilka hava s. k. förtroendesysslor. Ty från dem kan konungen entlediga deras innehavare, »när han prövar rikets tjänst det fordra.» Omedelbart efter det att denna konungens maktbefogenhet i 35 § R. F. stadgats, heter det i samma §: »Konungen kungöre dock sådana beslut i statsrådet, vars ledamöter vare skyldiga att däremot göra underdåniga föreställningar, om de finna sig därtill skäl äga.»

Denna formulering synes ju nära nog otvetydigt giva vid handen, att konungen i sådana frågor skulle äga att av sig själv taga initiativ genom fattande av en avsikt (uttrycket är ju t. o. m. »beslut»), vilken han likväl äger skyldighet att »kungöra» i statsrådet, på det att dess ledamöter må hava tillfälle att göra underdåniga föreställningar.

Men i vad förhållande skulle ett sådant förfarande stå till 7 § R. F., där det heter: »alla regeringsärenden, med undantag av sådana, som i 15 § omförmälas, skola inför konungen i statsrådet föredragas och där avgöras.» Det omförmälda undantaget — det enda undantaget — rör som bekant kommandomål. Huru skall man nu kunna förena 35 §:s föreskrift därom, att konungen skall i statsrådet »kungöra» sitt beslut att skilja en förtroendeämbets-

man från hans syssla, med 7 §:s uttryckliga föreskrift, att *alla* regeringsärenden skola inför konungen i statsrådet »föredragas»?

Praxis har avgjort frågan så, att 7 § vunnit tillämpning även på sådana fall. Vederbörande departementschef har föredragit även ärenden av här avsedd beskaffenhet. Endast den avvikelsen har, 35 § till ära, gjorts från den eljes övliga ordningen, att sedan föredraganden avgivit sin hemställan, konungen »kungjort» sin avsikt, mot vilken därefter *övriga* statsråd haft tillfälle att göra sina föreställningar. Eljes tillgår det ju så, att först efter det såväl föredraganden gjort sin hemställan som övriga ledamöter av statsrådet yttrat sig konungens beslut meddelas. Resultatet har således blivit, att man upprätthållit 7 § gentemot 35 § och låtit denna gälla endast så långt det jämförelsevis oskyldigt kunnat ske.

Om nu i fråga om själva de grundläggande bestämmelserna i en statsförfattning en viss motsättning förefinnes, är det klart, att även denna måste lösas. Och lösningen kommer då att ske så, att det bud eller den princip, som hämtar styrka av hela den politiska utvecklingen, kommer att nå ett rikare förverkligande än det bud eller den princip, vars betydelse under denna utveckling sjunkit mera tillbaka.

Sålunda finna vi, att grundlagen å ena sidan använder uttryck, som synas möjliggöra en mera personlig maktutövning av monarken själv men å andra sidan starkt framskjuter och understryker de lagliga rådgivarnas ställning. Det är då någonting helt naturligt, att under olika historiska skeden dessa båda principer kommit till olika betydelse i tillämpningen. Under en tidigare period tages den möjlighet till personlig maktutövning, som grund-

lagen synes öppna åt monarken, i anspråk ganska långt, så långt till och med att statsrådens inflytande uppenbarligen stannar vida under vad grundlagsstiftarna tänkt sig. Med den politiska utvecklingen stegras detta inflytande så, att man begynner finna de uttryck om konungens myndighet, som grundlagen använder, mindre väl motsvaras av verkligheten.

Men det är så med statsförfattningar. De reglera icke privata förhållanden genom att noggrant utstaka personliga rättigheter, vilka kunna bibehålla sitt omfång och innehåll sekler igenom. De utgöra fastmera ett slags ram för maktförhållanden, vilka undergå ständiga förskjutningar inom denna ram.

Stiftarna av 1809 års regeringsform ha icke svävat i den föreställningen, att de genom sitt verk bundit statslivet vid den bild av den närmaste tillämpningen, som de tilläventyrs gjort sig. I konstitutionsutskottets berömda memorial antydes tvärtom ganska bestämt, att man icke tilltrodde sig att giva annat än former, men att därtill måste komma en allmän nationalkraft, verkande i dessa former.

Man skulle tycka, att den svenska statsrätten borde kunna giva någon ledning i ett ämne sådant som detta. Men den svenska statsrätten är mycket litet upplysande. Den har i allmänhet fattat sin uppgift såsom en den personliga kungamaktens tjänarinna och anför således pliktskyldigast alla de åberopade bestämmelserna till stöd för denna makts förmenta anspråk. Men någon djupare diskussion av ämnet, någon värdefullare utredning om förhållandet mellan ministrarnas ansvarighet och monarkens maktställning skall man fåfängt söka. Statsrätten, den politiska vetenskapen, vilken utgör ett så betydande

kulturelement hos många andra nationer, spelar hos oss ingen sådan roll.

Och som bekant har den härskande historiska skolan hos oss med sin lärofader Harald Hjärne i spetsen tvärtom hävdat en åskådning, som — för ingen del med vetenskapens sökande lugn utan med den mest glödande passion — förfäktar satsen om den personliga kungamaktens eviga rätt och helgd i Sveriges statsliv.

Lyckligtvis finnes det emellertid mot hela denna skola att sätta en man, inför vilken densamma, lärofadern icke undantagen, möjligen skulle kunna betecknas med det namn herr Hjärne själv nyligen i en tidningsartikel[1] gav åtskilliga politiska motståndare: »dagens småttingar».

Och då jag finner, att Erik Gustav Geijer fortfarande citeras såsom auktoritet av herr Hjärne själv, kan man ju kanske hoppas, att det skall kunna väcka någon eftertanke att erinra om vad en sådan man haft att säga om det svenska kungadömets ställning och betydelse under konstitutionellt skede.

I den nyss omnämnda artikeln åberopar herr Harald Hjärne Geijers bekanta ord: »Sveriges historia är dess konungars». Men då sålunda den store *historikern* Geijers ord om flydda tider anföras, skulle det icke också vara skäl att anföra den store *politiske tänkaren och siaren* Geijers åsikt om det konstitutionella kungadömet? Vi behöva nämligen icke vara i okunnighet om den. Det är i ett märkligt brev till Hans Järta den 24 februari 1838, som Geijer framlägger sin uppfattning av den svenska kungamaktens framtida ställning. Han gör det efter att först ha utvecklat sin orubbliga övertygelse, att folkrepresentationen måste med

[1] Se Nya Dagligt Allehanda $^{20}/_{2}$ 1914.

upphörande av ståndens rätt grundas å samfälda val. Det heter därefter: »För konungamakten — och jag är i själ och hjärta en *svensk rojalist* — ser jag hos oss ingen fara, nämligen av *dessa* principer, men väl av deras motsats, den till undergång allt mera ledande *stånds-regeringen* — ingen fara, om nämligen konungamakten vill *uppriktigt* basera sig på sitt *gamla* svenska och tillika sitt enda *nya* stöd, som är *lagen* — lagen, som just i sin allmänna kraft måste vinna mer, ju mer den lossat sig från korporativa och personella intressen, och som ger, just genom den *individuella* utvecklingens innersta samband med det *allmänna*, en oemotståndlig makt åt *den* i vår tid, vars kallelse det är att göra den gällande, och som *känner* denna kallelse. I *republikansk anda* måste visserligen en sådan konungamakt handla — den är och kan hädanefter ej vara annat än en högsta, genom ärftlighet försäkrad *magistratur;* men jag är övertygad, att den inom detta nya, ännu ej exploaterade fält äger omätliga resurser.»

De hopade tankarnas som så ofta hos Geijer starkt koncentrerade form må ju göra, att uttalandet noga måste begrundas, innan man kan genomtränga dess mening i alla detaljer. Men så mycket är klart, att det hos Geijer icke finnes en tanke på att utsträcka vad han en gång sagt om den gamla svenska konungamakten till att gälla även om den nya. Så mycket är också klart, att den, som uttryckligen betonar, att konungamakten måste handla »i republikansk anda», vilket vill säga just detsamma som vi skulle uttrycka med att den måste lämna fritt rum för folklig självstyrelse, och som slutligen så att säga anvisar konungamakten dess plats i det nya samhället genom orden: »den är och

kan hädanefter ej vara annat än en högsta genom ärftlighet försäkrad magistratur», han har därigenom otvetydigt velat undanröja all tanke på en *personlig* konungastyrelse. Väl kunde Geijer, då han skrev dessa rader, icke i detalj förutsäga, vilka former den svenska demokrati, vari han så bestämt såg framtiden, skulle ikläda sig. Men själva huvudriktningen låg för honom klar. Och hans divinatoriska ord synas mig än en gång bekräfta sanningen av det omdöme, en av hans hängivna beundrare Adolf Hedin en gång i enskilt samtal vid ett citat ur Geijer fällde. Han sade: »Geijer, som såg allting».

* * *

Högern påstår, att de som motsätta sig det personligtmonarkiska styrelsesättet i själva verket vilja republiken. Påståendet visar tankeförvirring och brist på historisk insikt.

Varför skulle det att sträva efter ett sådant förhållande mellan monarken och hans råd som finnes i England, Belgien, Italien och flera länder — varför skulle det vara detsamma som att eftersträva republiken?

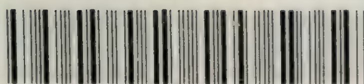
Man kan med en viss rätt säga, att historiskt sett det utförda konstitutionella styrelsesättet just är det som *förekommit* nationernas övergång till republikanska tänkesätt.

Duktiga folk vilja mestadels ha självstyrelse. I en tidigare period hade man endast ofullständig uppfattning av det konstitutionella kungadömet såsom möjliggörande självstyrelsen. Då gingo demokratiska tankar vanligen i republikansk riktning. Men numera är det annorlunda. De nyssnämnda ländernas exempel visar, att självstyrelse kan trivas gott under de monarkiska formerna.

De gamla traditionerna äga ock sin stora betydelse för ett folk. Men man bör låta dem vara vad de kunna vara och icke söka att blåsa liv i förgångna tiders ideal, ej mera passande för vår tid. Vårt folk är med all visshet monarkiskt. Det vill säkert icke vare sig nu eller för långa tider framåt byta en sedan sekler nedärvd monarki mot republik. Det enda, som skulle kunna verka undergrävande på svenska folkets åskådningssätt i förevarande hänseende, är strävandet från högersidan att ingiva vårt folk den föreställningen, att kungadömet här i landet i motsats till vad fallet är på så många andra håll icke skulle kunna eller vilja trivas samman med folklig självstyrelse.

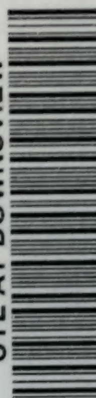
Men i fall vi få, som Heidenstam säger, vara och bli det vi vilja, då skola vi nog komma att behålla och utveckla det konstitutionellt-parlamentariska styrelsesättet under monarkisk form samt befästa det mot plötsliga skakningar.

PRIS: 60 ÖRE.

Centraltryckeriet, Stockholm 1914

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 13 10 18 07 010 0